

Magdalena Zwolińska-Ligaj

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

ROLA AKTYWNOŚCI PROEKOLOGICZNEJ W DZIAŁALNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW ZLOKALIZOWANYCH NA OBSZARACH PRZYRODNICZO CENNYCH WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO¹

THE ROLE OF ECOLOGICAL ACTIVITY IN THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES LOCATED IN NATURAL VALUABLE AREAS OF THE LUBLIN VOIVODESHIP

Słowa kluczowe: aktywność proekologiczna, obszary przyrodniczo cenne

Key words: eco-friendly activity, natural valuable areas

Abstrakt. Celem opracowania jest określenie roli aktywności proekologicznej w działalności przedsiębiorstw funkcjonujących na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego oraz perspektywy jej zwiększania. Wyniki badań upoważniają do stwierdzenia, że aktualna rola aktywności proekologicznej w działalności badanych organizacji jest niezadowolająca, a jej intensyfikacja warunkowana jest przede wszystkim podjęciem systemowych działań ukierunkowanych na wsparcie finansowe przedsięwzięć oraz upowszechnianie wśród przedsiębiorców wiedzy na temat instytucji wspierających tę aktywność.

Wstęp

Wdrażanie zrównoważonego rozwoju na obszarach przyrodniczo cennych wymaga zapewnienia ich żywotności społeczno-ekonomicznej i wiąże się z postrzeganiem tych obszarów w kontekście szerokiego wachlarza funkcji, które wypełniają. Według I. Mose [2007] nowe koncepcje obszarów chronionych, w porównaniu do tradycyjnych, mają na celu integrację wypełnianych przez nie funkcji konserwujących i rozwojowych i dążą do sytuacji, w której staną się one „żywymi krajobrazami”, a działalności takie, jak rolnictwo, leśnictwo, rzemiosło, turystyka i edukacja oferują potencjalne możliwości realizacji procesu integracji funkcji.

Działalność gospodarcza realizowana na obszarach przyrodniczo cennych, aby mogła przyczynić się do zrównoważonego rozwoju, a zarazem spełniać postulat integracji funkcji na obszarach chronionych, powinna zapewniać trwałość eksploataowania zasobów, a w przypadku przedsiębiorczości proprzyrodniczej nawet wzmacniać funkcje ekologiczne ekosystemów. Według Białoń [2011] na obszarach przyrodniczo cennych należy preferować funkcjonowanie firm proekologicznych, przestrzegających zasad zrównoważonego rozwoju, a przedsięwzięcia prośrodowiskowe w ramach działalności gospodarczej powinny zapewnić minimalizację negatywnego oddziaływania na poszczególne komponenty obszarów przyrodniczo cennych.

Proekologiczne działania w przedsiębiorstwie przyczyniają się do poprawy sytuacji ekologicznej w samym przedsiębiorstwie, a ponadto do zmniejszenia jego negatywnego wpływu na środowisko [Hałas, Rumianowska 2006]. Działania te ujawniają się na szczeblu operacyjnym zarządzania środowiskiem w przedsiębiorstwie i są pochodną tego, w jakim stopniu przedsięwzięto (na szczeblu normatywnym i w strategicznym obszarze) realistyczne i wykonalne wytyczne w zakresie ochrony środowiska [Kramer i in. 2005]. Proekologiczna działalność operacyjna odnosić się może do wykorzystania materiałów, energii, usług wspomagających działania operacyjne, urządzeń technicznych i wyposażenia, dostaw i odbiorów, wyrobów, świadczonych usług, odpadów i emisji [Ryszko 2007].

¹ Opracowanie przygotowano w ramach projektu badawczego nr 2011/01/D/HS4/ 03927 pt. *Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego* finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

Celem opracowania było określenie roli aktywności proekologicznej w działalności przedsiębiorstw funkcjonujących na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego oraz perspektyw jej zwiększania. W ramach realizacji tak sformułowanego celu określono obecną i przyszłą (planowaną) rolę wybranych obszarów aktywności proekologicznej przedsiębiorstw, dokonano oceny zasobów przedsiębiorstw, istotnych z punktu widzenia rozszerzenia skali i zakresu aktywności proekologicznej oraz wskazano najważniejsze czynniki podejmowania działań proekologicznych.

W pracy sformułowano dwie hipotezy: 1) badaną grupę przedsiębiorstw charakteryzuje niski stopień zaangażowania w działalność proekologiczną będący głównie wynikiem ograniczeń finansowych oraz niedostateczną wiedzą na temat możliwości wsparcia tego typu działalności, 2) w badanej grupie istnieje potencjał umożliwiający zwiększanie aktywności proekologicznej warunkowany dostrzeganiem przez przedsiębiorców potrzeby podejmowania tego typu działań oraz dysponowaniem przez organizacje pewnymi zasobami, głównie niematerialnymi, ważnymi z punktu widzenia działalności proekologicznej, którego jednak wykorzystanie wymaga wsparcia z zewnątrz.

Materiał i metodyka badań

Teren badania stanowiło 30 gmin² o najwyższej cenności ekologicznej w województwie lubelskim wyznaczonych na podstawie wskaźnika opracowanego przez Guzal-Dec w ramach badania cenności ekologicznej gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa lubelskiego³. W każdej z gmin na podstawie rejestru REGON wytypowano do badań 5 przedsiębiorstw zlokalizowanych na obszarach wiejskich, kierując się odzwierciedleniem w próbie struktury branżowej podmiotów gospodarczych w gminie oraz typując do badań podmioty o największym poziomie zatrudnienia w celu wyłonienia przedsiębiorstw o większym potencjale ekonomicznym. W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Wywiady z właścicielami (lub menedżerami) przedsiębiorstw zrealizowano w listopadzie i grudniu 2013 roku. Materiał badawczy stanowiło 150 kwestionariuszy wywiadu.

Wyniki badań

Ogólna charakterystyka próby

Struktura branżowa próby odzwierciedlała strukturę charakterystyczną dla obszarów wiejskich województwa lubelskiego. Podmioty reprezentujące rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo stanowiły 13,3% próby, a przemysł i budownictwo 29,3%. Pozostałe 57,4% podmiotów to sektor usług. Struktura próby według wielkości zatrudnienia podmiotów, w porównaniu do obszarów wiejskich regionu, charakteryzowała się mniejszym udziałem mikroprzedsiębiorstw stanowiących 77% próby oraz większym przedsiębiorstw małych i średnich – odpowiednio 15,1% i 7,9%.

Badane przedsiębiorstwa obsługiwały głównie ponadlokalne rynki – 62,6%, w tym rynek regionalny – 14,0%, krajowy – 38% oraz krajowy i zagraniczny – 10,7%. W przypadku prawie połowy badanych podmiotów (49,0%) stwierdzono, że przedsiębiorstwo w ciągu ostatnich trzech lat rozwinęło działalność.

Przedsiębiorcy w większości deklarowali, że dobro środowiska jest przez nich uwzględniane w decyzjach dotyczących funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstwa – 62,8% badanych uznało, że jest to czynnik bardzo ważny i ważny przy podejmowaniu decyzji. Pomimo jednak deklarowania znaczącej roli kwestii środowiskowych w działalności przedsiębiorstw, aktywność prośrodowiskowa nie była postrzegana powszechnie jako czynnik dający możliwości zwiększania przewagi konkurencyjnej (tylko 26,3% badanych dostrzegało taką możliwość).

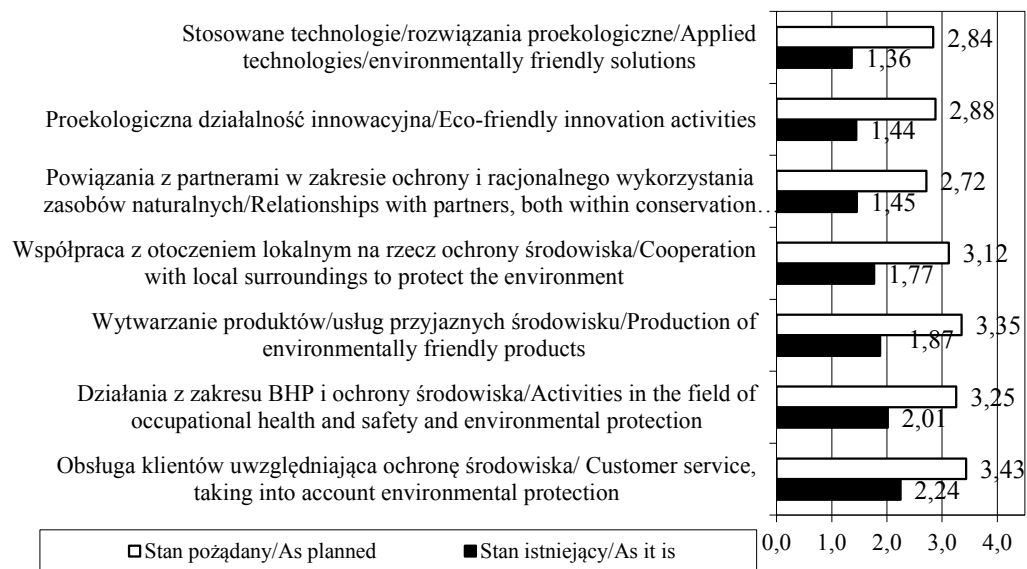
² Janów Podlaski, Konstantynów, Józefów, Łukowa, Obsza, Dzwola, Janów Lubelski, Modliborzyce, Janowiec, Kazimierz Dolny, Wąwolnica, Kraśniczyn, Wilków, Dębowa Kłoda, Sosnowica, Stężyca, Lubycza Królewska, Susiec, Tamawatka, Tomaszów Lubelski, Rossosz, Sławatycze, Urszulin, Włodawa, Adamów (zamojski), Krasnobród, Łabunie, Skierbieszów, Stary Zamość, Zwierzyniec.

³ Procedura została opisana szczegółowo w publikacji D. Guzal-Dec z 2013 roku pt. *Operacjonalizacja modelu Presja-Stan-Reakcja w badaniu cenności ekologicznej gmin wiejskich na przykładzie województwa lubelskiego*.

Aktywność proekologiczna w działalności przedsiębiorstw

Za aktywność proekologiczną w badaniu uznano wszystkie działania podjęte w badanych organizacjach, które ukierunkowane były na zmniejszenie ich negatywnego oddziaływania na środowisko przyrodnicze. Działania te uporządkowano wyodrębniając aktywności podejmowane w zakresie: stosowanych technologii i rozwiązań proekologicznych, zaangażowania w innowacyjną działalność proekologiczną, przyjazności wytwarzanych produktów i usług dla środowiska, działań z obszaru BHP i rutynowych, bieżących aktywności przedsiębiorstwa na rzecz ochrony środowiska oraz obsługi klientów uwzględniającej ochronę środowiska. Ujęto także aktywności polegające na współpracy z partnerami biznesowymi w zakresie ochrony i racjonalnego wykorzystania zasobów naturalnych oraz współpracy z otoczeniem lokalnym, w tym władzami lokalnymi oraz organizacjami pozarządowymi na rzecz ochrony środowiska.

Wyniki badań wskazują, że rola wszystkich badanych obszarów realizacji aktywności proekologicznej w obecnej działalności przedsiębiorstw została oceniona jako mała lub bardzo mała. Stosunkowo najwyżej oceniono obszar obsługi klientów uwzględniającej ochronę środowiska oraz działania z zakresu BHP i organizacji ochrony środowiska. Najniżej oceniono te, których podejmowanie wiąże się z nakładami inwestycyjnymi, polegające na zmianach w stosowanych technologiach i aktywności w ramach proekologicznej działalności innowacyjnej. Badani przedsiębiorcy jednocześnie dostrzegali potrzebę zwiększania znaczenia działań proekologicznych szczególnie w odniesieniu do takich obszarów, jak: obsługa klientów uwzględniająca ochronę środowiska, wytwarzanie produktów i usług przyjaznych środowisku oraz działania z zakresu BHP i organizacji ochrony środowiska (rys. 1).



Rysunek 1. Opinie przedsiębiorców dotyczące obecnej i przyszłej roli wybranych obszarów aktywności proekologicznej w działalności przedsiębiorstwa (sumaryczna ocena dokonana w skali 0-5, gdzie 0 oznacza brak działań z danego obszaru, a 5 – bardzo dużą rolę danego obszaru w działalności przedsiębiorstwa)

Figure 1. Entrepreneurs' opinions regarding the current and future role of selected areas of pro-ecological activity in the enterprise (total evaluation on the scale of 0-5, where 0 means no measures in a particular area, and 5 – a very large role in the company)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

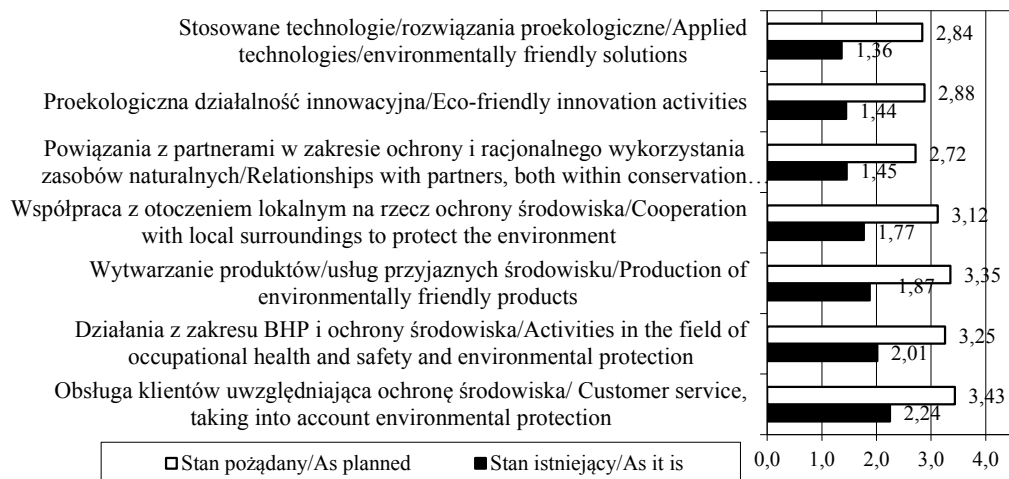
Source: own study based on research results

Analiza ocen przedsiębiorców pozwala zaobserwować istniejące luki pomiędzy obecną deklarowaną rolą aktywności proekologicznej w działalności przedsiębiorstw i stanem określanym przez przedsiębiorców jako planowany (docelowy) oraz stanem planowanym i modelowym, odzwierciedlonym przez ocenę najwyższą – 5 i pożądanym z punktu widzenia wdrażania koncepcji rozwoju zrównoważonego obszarów przyrodniczo cennych. Różnica pomiędzy stanem istniejącym i docelowym ujawnia się szczególnie w odniesieniu do stosowanych technologii i rozwiązań proekologicznych (różnica: 1,48), wytwarzania produktów i usług przyjaznych środowisku (1,48) oraz proekologicznej działalności innowacyjnej (1,44). Luka pomiędzy stanem docelowym i modelowym jest największa w obszarach: powiązania z partnerami w zakresie ochrony środowiska i racjonalnego wykorzystywania zasobów (2,28), stosowanych technologiach proekologicznych (2,16) oraz proekologicznej działalności innowacyjnej (2,12).

Potencjał, skala i czynniki wdrażania działań proekologicznych

Właściciele (menedżerowie) badanych podmiotów dokonali oceny elementów potencjału organizacji, istotnych dla podejmowania działań z zakresu ochrony środowiska. Najwyższe oceny dotyczyły wiedzy kierownictwa z zakresu ochrony środowiska i najnowocześniejszych, możliwych do wdrożenia działań i technologii proekologicznych, a także wiedzy z zakresu środowiskowych możliwości i ograniczeń rozwoju przedsiębiorstwa. Najniższą ocenę uzyskała zdolność do finansowania lub współfinansowania działań proekologicznych. Stosunkowo nisko oceniono również znajomość możliwości do wykorzystania w działalności proekologicznej narzędzi wsparcia (rys. 2).

Stan aktywności proekologicznej w badanej grupie przedsiębiorstw należy uznać za niski, przy czym 34,3% przedstawicieli podmiotów uznało, że realizowana działalność nie wymaga podejmowania szczególnych działań proekologicznych. Podejmowanie w przedsiębiorstwie działań w stosunku do procesów wpływających na stan środowiska naturalnego w celu minimalizacji ich niekorzystnego wpływu na środowisko zadeklarowało jedynie 28,2% badanych, a prawie co piąty badany wskazał, że oprócz działań ukierunkowanych na spełnienie regulacji środowiskowych podejmowane są w przedsiębiorstwie dobrowolne działania w zakresie ochrony środowiska.



Rysunek 2. Ocena wybranych elementów potencjału przedsiębiorstwa istotnych dla podejmowania działań z zakresu ochrony środowiska (sumaryczna ocena dokonana w skali 1-5, gdzie 1 oznacza bardzo niską ocenę, a 5 – bardzo wysoką)

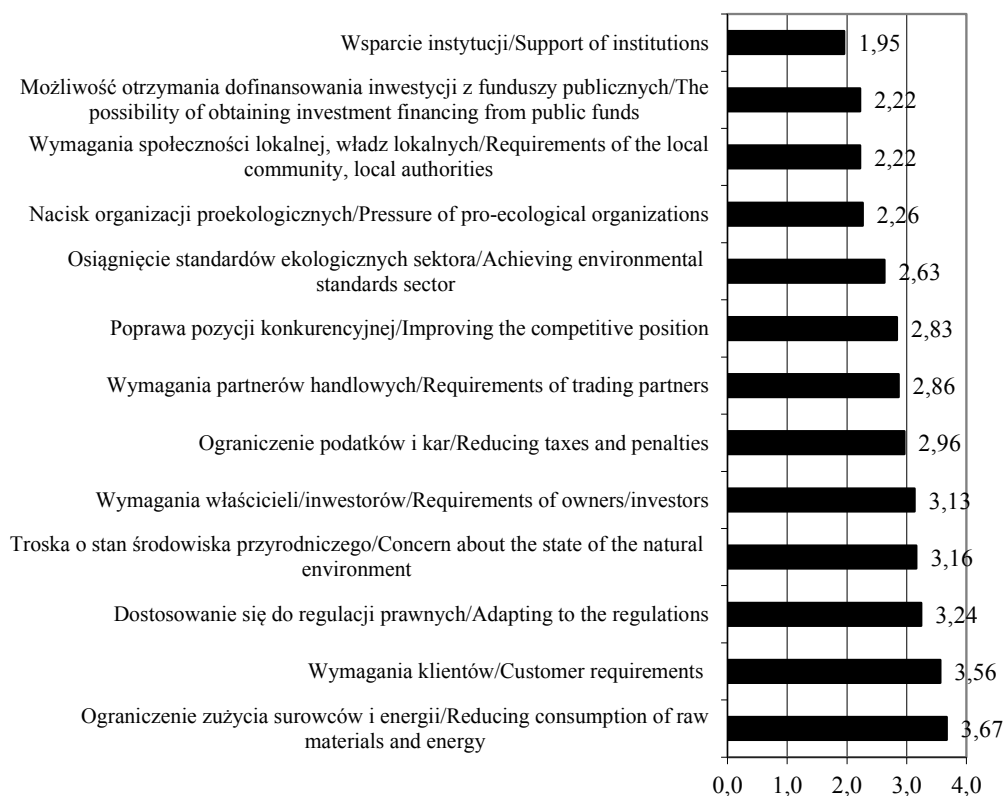
Figure 2 Evaluation of selected elements of enterprises' potential significant for taking actions within protecting the environment (global evaluation on a scale of 1-5, where 1 means very bad score, 5 – very high)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Source: own study based on research results

O podjętych przez badane przedsiębiorstwa działaniach proekologicznych zdecydowały przede wszystkim czynniki, takie jak: oszczędności związane ze zużyciem energii i surowców, wymagania klientów oraz konieczność dostosowania się do regulacji prawnych. Stosunkowo silnie zaakcentowanym motywem aktywności proekologicznej okazała się troska o stan środowiska przyrodniczego oraz ograniczanie kosztów opłat, podatków i kar, a także wymagania interesariuszy takich jak właściciele i partnerzy biznesowi. Do czynników o mniejszym znaczeniu w zakresie inspirowania działań proekologicznych należało wsparcie instytucji zaangażowanych w upowszechnianie inwestycji i działań prośrodowiskowych. Niewielkie znaczenie miały także: możliwość dofinansowania inwestycji z funduszy publicznych, wymagania społeczności lokalnej i nacisk organizacji proekologicznych (rys. 3).

Przedsiębiorcy dokonali także oceny istotności czynników (sumaryczna ocena dokonana w skali 0-5, gdzie 0 oznacza nieistotny czynnik, a 5 – bardzo istotny), które mogłyby ich skłonić do większej aktywności w zakresie wdrażania innowacyjnych rozwiązań proekologicznych. Za najbardziej istotne zostały uznane czynniki związane z bezpośrednimi, możliwymi do uzyskania korzyściami finansowymi: wprowadzenie dopłat do produktów przyjaznych dla środowiska wykorzystywanych przez firmę (ocena sumaryczna 3,80), możliwość pozyskania bezpośredniego wsparcia finansowego inwestycji (3,72), opłacalność finansowa inwestycji (3,56) oraz wprowadzenie preferencyjnych kredytów (3,50). Za mało istotne czynniki działalności proekologicznej



Rysunek 3. Ocena wpływu wybranych czynników na podjęte działania z zakresu ochrony środowiska (sumaryczna ocena dokonana w skali 0-5, gdzie 1 oznacza brak wpływu, a 5 – bardzo duży wpływ)

Figure 3. Assessment of the effect of selected factors on the measures taken for the protection of the environment (global evaluation on the scale of 0-5, where 1 is no impact, and 5 – very high impact)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Source: own study based on research results

uznano: współpracę z instytucjami sektora badawczo-naukowego (2,73), częstsze użycie kryteriów środowiskowych w przetargach publicznych (2,77), zaostrenie przepisów środowiskowych, w tym opłat i kar (2,86).

Uzyskane wyniki badań wskazują na niezbyt znaczącą, w ocenie badanych przedsiębiorców, rolę otoczenia instytucjonalnego w aktywizacji działalności proekologicznej przedsiębiorstw. Są one zbieżne z niskimi ocenami przedsiębiorców dotyczącymi możliwości wsparcia finansowego ze źródeł zewnętrznych inwestycji ekologicznych (średnia ocen 2,68) oraz możliwości wsparcia informacyjno-organizacyjnego działań proekologicznych przez instytucje (średnia ocen 2,64).

Podsumowanie i wnioski

Przedstawione wyniki badań umożliwiły pozytywną weryfikację sformułowanych hipotez. Z samooceny dokonanej przez przedsiębiorców wynika, że skala i zakres działalności proekologicznej w badanych organizacjach są niezadawalające, a ich intensyfikacja warunkowana jest przede wszystkim zwiększeniem ich zdolności do finansowania i/lub współfinansowania działalności proekologicznej. Dostrzeżenie przez przedsiębiorców potrzeby zwiększenia roli aktywności proekologicznej w działalności przedsiębiorstwa w powiązaniu z deklarowaną troską o stan środowiska przyrodniczego oraz wiedzą z zakresu możliwych do podjęcia przez przedsiębiorstwo działań stanowią ważne uwarunkowanie aktywizacji działalności proekologicznej, jednak jej zaistnienie wymaga podjęcia systemowych działań w kierunku wsparcia finansowego oraz upowszechniania wśród przedsiębiorców wiedzy na temat instytucji wspierających tą aktywność.

Literatura

- Białoń L. 2011: *Przedsiębiorstwo proekologiczne jako forma gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych*, [w:] B. Powichrowska (red.), *Przedsiębiorstwo w warunkach zrównoważonej gospodarki opartej na wiedzy*, Wyd. WSE w Białymstoku, Białystok, 183.
- Guzal-Dec D. 2013. *Operacjonalizacja modelu Presja-Stan-Reakcja w badaniu cenności ekologicznej gmin wiejskich na przykładzie województwa lubelskiego*, *Rocznik Ochrony Środowiska/Annual Set the Environment Protection*, t. 15, nr 3, 2925-2941.
- Hałasa J.M., Rumianowska I. 2006: *Aspekty środowiskowe w zarządzaniu jakością, środowiskiem i odpowiedzialnością społeczną w przedsiębiorstwach polskich*, [w:] L. Preisner (red.), *Środowiskowe bariery i czynniki rozwoju gospodarczego Polski*, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok, 122.
- Kramer M., Delakowitz B., Hoffmann A. 2005: *Operacyjne zarządzanie środowiskiem w aspekcie międzynarodowym i interdyscyplinarnym*, [w:] M. Kramer, H. Strobel, L. Buzek (red.), *Międzynarodowe zarządzanie środowiskiem, Tom 3*, Studia Ekonomiczne, C.H. Beck, Warszawa, 3.
- Mose I. 2007: *Foreword*, [w:] I. Mose (red.), *Protected areas and regional development in Europe: towards a new model for the 21st century*, Ashgate, Aldershot, 15.
- Ryszko A. 2007: *Proaktywność przedsiębiorstw w zarządzaniu środowiskowym*, Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice, 87.

Summary

The aim of the study is to determine the role of ecological activity in the activities of enterprises operating in natural valuable areas of the Lublin voivodeship and the prospects of enhancing it. Results give rise to a finding that the current role of ecological activity in the activities of the enterprises is unsatisfactory, and its intensification is mainly conditioned by taking systemic measures aimed at financial support of projects and dissemination of their knowledge on the support of the activity.

Adres do korespondencji
dr inż. Magdalena Zwolińska-Ligaj
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska
tel. 606 374 521
e-mail: m.zwolinska-ligaj@dydaktyka.pswbp.pl